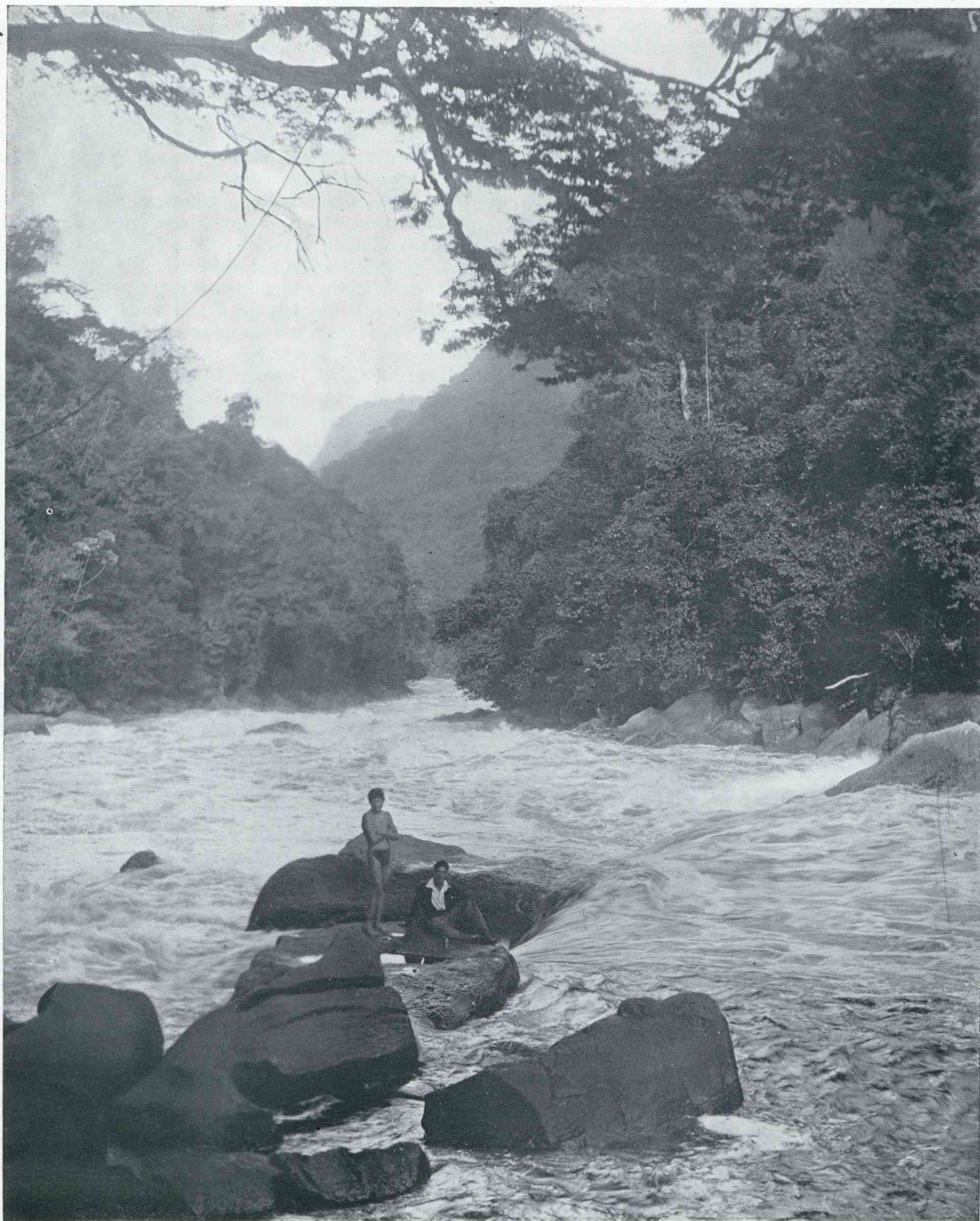

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 32

ZATERDAG 12 AUGUSTUS 1933

By special permission of the Government of British Guiana

**DE KAIETEUR-KLOOF BENEDEN DEN GROOTEN KAIETEUR-WATERVAL IN BRITSCH GUIANA.
OP DEN VOORGROND DE „DEVIL'S POTHOLE”**

(BIJ HET ARTIKEL: DE KAIETEUR-WATERVAL IN BRITSCH GUIANA)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

UIT HET GODSDIENSTIGE LEVEN IN MIDDELEEUWSCH	
ITALIË, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (7)	BLZ. 380—381
OMMELANDER HEEREN (GEÏLL.), DOOR H. G. CANNE- GIETER	BLZ. 382—385
SANSSOUCI (GEÏLL.), DOOR TINE COOL	BLZ. 385—387
PELARGONIUMS (GEÏLL.), DOOR G. KROMDIJK	BLZ. 387—388
DE KAIETEUR-WATERVAL IN BRITSCH GUIANA (GEÏLL.), DOOR K. H. CREGAN	BLZ. 379, 389—390

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Uit het godsdienstige leven in Middeleeuwsch Italië

7) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

TUSSCHEN den prediker en den toevoerder ontstond, door het dagelijks preeken, een zekere familiariteit, zoodat Bernardino dikwijls zijn rede onderbrak en deze of gene vrouw toeriep, niet te slapen of, verheugd door den indruk, die zijn leeringen gemaakt hadden, zeide, van vreugde dikker te zijn geworden sinds hij te Siena verblijf hield.

De verhouding tusschen hem en het publiek werd soms zoo gemeenzaam, dat hij eens van den kansel verkondigde, hoe hij gisteren meer dood dan levend was. Hij dacht, vandaag niet te kunnen spreken, zoo'n erge maagkramp had hij. Toen hij evenwel een flinke dosis medicijn gebruikt had, trad er beterschap in.

Het is begrijpelijk, dat deze vertrouwelijkheid de humanisten ergerde. Cicero sprak zoo niet. Deze ergernis was des te grooter, omdat Bernardino somtijds openlijk stelling nam tegen het lezen van sommige wat luchtige klassieken. Zulke lectuur achtte hij een groot gevaar, vooral voor de zwakke broeders, en zijn volgelingen waren zelfs van meening, dat men in preeken geen Grieksche of Romeinsche schrijvers behoorde te citeren.

De veelvuldige profetieën van Bernardino, gebaseerd op de Apocalypsis, gaven den humanisten menigmaal aanleiding tot scherpe critiek. Zelfs de Roomsche Curie, dacht er over, een einde te maken aan deze gewoonte. De Curie was in principe tegen de vrije uitlegging van den Bijbel, de strijd van de humanisten tegen de monniken, die hun visies en voorspellingen uit de Heilige Schrift putten, was dus in overeenstemming met haar wensch.

Voor de Franciscanen was dit echter niet louter een kwestie van rhetoriek, maar tevens een bestrijding van hun invloed.

Het werken op het gemoed door profetieën was een der oorzaken, waardoor de orde groot geworden was en haar macht bestendig bleef.

De Roomsche Curie besloot, gedeeltelijk onder pressie der humanisten, hiertegen zeer beslist op te treden. Het Lateraansch concilie in de twintiger jaren der XV eeuw verbood den monniken op straffe van excommunicatie, voorspellingen, aan de Heilige Schrift ontleend, te verkondigen.

Dit was een zware slag voor de Franciscaner prediking in Italië, die in Bernardino hun hoogtepunt had bereikt. Ondanks deze hindernis bleef de beeldrijke, populaire wijze van preeken nog langen tijd in zwang, doch ten slotte moest zij wijken voor de nieuwe cultuur der renaissance, voor de sierlijke kanselredevoeringen, in overeenstemming met de opvattingen der humanisten. In 1535 publiceerde Erasmus in zijn *Ecclesiasticus* voor het eerst een tractaat over de toepassing der klassieke rhetorica bij het prediken en kardinaal Borromeus vermeldt in zijn verhandeling over de kerkelijke redekunst in de XV eeuw, dat de Franciscan Cornelio Musso het eerst in zijn kloosters invoerde een edelen en passenden vorm van prediken en de boersche en grove zins-

wendingen, tot dusver in gebruik, liet varen. Tegen het einde der XV eeuw beginnen de kanselredenaars algemeen de meeningen en uitspraken der heidensche filosofen en poëten te citeren en de preekstoel wordt volkomen gelijk aan een wereldsche tribune.

De preeken van den grooten Sienees geraakten in het vergeetboek, bleven slechts bewaard in de stoffige folianten der bibliotheken van steden en kloosters, zoo zelfs, dat Fra de la Haye, die ze later verzameld heeft, zegt, dat misschien de duivel zelf ze in zijn haat tegen Bernardino heeft verstrooid en verspreid, opdat de roem van den populaireren prediker zou vergaan.

In Italië verschijnt nog tegen het einde der XV eeuw een andere prediker, grooter dan Bernardino, machtiger door zijn politieke invloed en, ofschoon Dominicaan, in menig opzicht zijn navolger.

De verwantschap tusschen deze twee monniken spreekt echter sterk, beiden streven er naar Italië te redden van het moreele en politieke verval, beiden weten het volk mee te slepen en moeten hun populariteit boeten met een aanklacht wegens ketterij, beiden willen de figuur van Christus naar voren brengen. Bernardino echter schrijdt door de wereld langs den weg der liefde, zijn teeken van Jezus is een symbool van verzoening, leidt tot den vrede, Savonarola daarentegen is een harde, onbuigzame fanaticus zonder hart, die haakt naar macht en die zijn vijanden als het kon in zijn ijzeren vuist zou willen vermorzelen. Wanneer zijn volgelingen boven de poorten der gebouwen te Florence het teeken van Christus hechten, dan doen zij dit, om in de stad bekend te maken, dat Christus daar de heerschappij heeft aanvaard, of liever, dat Savonarola in naam des Heeren de regeering in handen heeft genomen.

Bernardino bleef in de herinnering van het volk voortleven als een heilige; Savonarola liet het leven op den brandstapel, als martelaar eer van een politieke, dan van een religieuze idee.

Eenigszins ouder van jaren, niet zoo vermaard door zijn invloed, was een andere monnik in de streek van Siena, een tijdgenoot van Bernardino, die in de letterkunde een goeden naam heeft verworven.

Het was Fra Filippo, een Augustijner uit Lecceto. Fra Filippo, die omstreeks het jaar 1339 geboren werd, stamde uit het doorluchtige geslacht Agazzari en overleed den 30en October 1422, meer dan tachtig jaren oud.

Op zekeren dag, toen onze monnik in religieuze overpeiningen was verzonken, hoorde hij plotseling een forsche stem, roepende uit den hemel: „Lees en schrijf”.

De Augustijner broeder begon diensvolgens kerkelijke boeken te lezen en schreef zóóveel, dat volgens de getuigenis van een zijner volgelingen, heel het klooster en verschillende cellen der monniken vol geschriften van zijn hand lagen en een gewoon menschenleven te kort was om al deze werken door te lezen. Een der belangrijkste boeken, door hem geschreven, zou de kroniek geweest zijn van het klooster, van de mythische tijden af tot aan het bewind van Innocentius III, doch dit werk is in 1497 helaas verloren gegaan. Het schip waarop de generaal der Augustijnerorde toen reisde, verging en nam het waardevolle boek mede naar den bodem der zee.

Van den jarenlangen arbeid van den destijds beroemden monnik is slechts één groot handschrift tot ons gekomen, bewaard in de Sieneesche Stadsbibliotheek. Het bevat korte vertellingen, legenden en anecdoten uit het kloosterleven, zeer kleurrijk en karakteristiek.

Evenals Bernardino klaagt ook Fra Filippo over de tijden. „De menschen lijken wel duivelen”, schrijft hij, „het is, als had de hel hen uitgebraakt, en de ergste, die men zich maar kan voorstellen, een Engelsche ridder, genaamd Messer Giovanni Acuto, is hun aanvoerder”, Dezelfde Acuto, dien de Heilige Catherina wilde overreden tot een kruistocht naar het Heilige Land.

De anecdoten van Fra Filippo zijn een ware spiegel van het geestesleven in het van de wereld afgesloten klooster. Ze zijn geschreven in Sieneesch dialect, eenvoudig, kort en beknopt, maar frisch en vol leven. Bij het lezen doemen allerlei gestalten voor ons op, nu eens uitgeteerde kluisenaars, gepijnigde zielen, die heil zoeken in mystieke fantasieën, lieden, die de nachten doorbrengen in kastijding des vleezes en in gebed, dan weer welgedane monniken, die het vette der aarde niet verachten. Het wemelt in deze verhalen van vrouwen, die zich blanketten „tot vermaak des duivels” en van man-

nelijke veelvraten en dronkaards, die hun laatste have verdobbelen. De Sieneesche woekeraars zijn ook veelvuldig vertegenwoordigd in deze silhouetten evenals zij, die God en de Heiligen lasteren.

Sommige vertellingen van Fra Filippo zijn blijkbaar omwerkingen van volksverhalen, andere zijn geput uit destijds actuele kronieken en boeken of uit de werken, die toentertijd het meest door de monniken gelezen werden.

Alles is echter pasklaar gemaakt voor de Sieneesche toestanden en om de geloofwaardigheid te verhoogen, zegt de auteur haast bij iedere vertelling, dat hij ze van een ooggetuige heeft gehoord, of dat de held van de historie in Siena welbekend is.

Het klinkt als een paradox, maar het Italiaansche volk is zeer arm aan legenden, zoodat de meeste verhalen, die in het middeleeuwsche Siena, Florence of Milaan tot ontspanningslectuur dienden, van vreemde — voornamelijk van Oostersche of Noordsche herkomst waren. De imaginatie van het Italiaansche volk was blijkbaar te nuchter, het had een te open oog voor werkelijkheid en waarheid, om een grooten schat van legenden na te laten.

In de verhalen van Fra Filippo zoekt men tevergeefs de hand van een bekwaam auteur. Een artistieke vorm ontbreekt, evenzoo een eigen stijl en een goed doordacht schema. Het zijn vertellingen van een mensch van middelmatige beschaving, met een volslagen gebrek aan critisch oordeel over het voorwerp zijner belangstelling. In zijn zinswendingen en uitdrukkingen vervalt hij voortdurend in herhalingen en zijn eenvormige verhaaltrant doet vaak vervelend aan. Hij schrijft zoodaorts men in het klooster sprak, maar juist dit totaal gemis aan litteraire vorming heeft zijn goede zijde, want de schrijver geeft ons een onvervormde en onopgesmukte weerspiegeling van het leven. De XIVe eeuw telde schrijvers die letterkundig veel hooger stonden en eveneens hun stof ontleenden aan het kloosterleven, maar geen van hen heeft ons zulk een getrouw beeld gegeven van het geestesleven van den gewonen Middeleeuwschen monnik, als Filippo deed.

De eigenlijke held der verhalen van Fra Filippo is de duivel. Het is niet de groote Booze Geest, de machtige god van het Kwaad, de Satan, die regeert in de hel van Dante, de gevallen engel, wiens voorhoofd nog een glimp vertoont van zijn verloren schoonheid, maar het is de duivel zoodaorts het volk hem zag, de Booze, die overal aanwezig is, overal zich indringt, die zich met de nietigste voorvallen in het leven der menschen bemoeit, die van elke gelegenheid profiteert, om den goeden geest een hak te zetten. Het is de leelijke en potsierlijke duivel, die waar hij verschenen is, een stank van zwavel achter laat.

Satan zendt naar de aarde heele scharen van ondergeschikte demonen; ieder mensch heeft zijn duivel, die hem volgt, gadeslaat en loert op de gelegenheid, om hem in zijn netten te vangen. Ondanks hun sluwheid kost het weinig moeite, deze duiveltjes te herkennen, de mensch kan zich er voor in acht nemen en schenkt hun geen vertrouwen, daarom heeft Satan ook nog andere dienaren op aarde, menschen die zich aan hem verkocht hebben — tovenaars, magiërs en heksen.

De eene tovenaars is nog niet gelijk aan den anderen, er bestaan twee categoriën. Tot de eersten soort behooren zij, die hun ziel aan de hel hebben verkocht en bijgevolg alles moeten doen, wat de Satan hun beveelt. De tweede, de hoogere graad van tovenaars, zijn de magiërs. Door de hoogere machten is hun in zekere mate heerschappij verleend over den Satan zelf. De duivel moet al hun wenschen bevredigen. Op hun verlangen wordt een trawant van Satan hun als dienaar toegewezen. Zulk een „spiritus familiaris”, is een helper van onschatbare waarde, een knecht, die iederen wenk van zijn meester gehoorzaamt.

De demonen van de tweede, laagste categorie, alsmede de heksen, wekken het meest de belangstelling van Fra Filippo, want met hen heeft de mensch dagelijks te maken.

Onuitputtelijk is de vindingrijkheid van den duivel om aan Onzen Lieven Heer zooveel mogelijk menschenzielen te ontstelen; telkens neemt hij een andere gedaante aan, nu eens vermomt hij zich als dienstmaagd, een volgenden keer als monnik, molenaar, of krijgsknecht, overal heeft hij de hand in en alle gebreken der samenleving zijn zijn bedrijf. Handig en gevat, legt hij bij zijn ergste gruwelstukken een gevoel voor humor aan den dag, dat hem tot op zekere hoogte sympathiek maakt.

In de Sieneesche legenden vertoont hij zich zeer dikwijls

in de gedaante van een behaagziek meisje of een jonge vrouw, die de anachoreten tracht te verleiden.

De duivel van Fra Filippo gelijkt niet op het vreeselijk monster, zoodaorts de voorgangers van Dante hem hebben afgeschilderd, hij is meestal een ridderfiguur met gebruid gelaat of een Moor. Wanneer men hem van nabij bekijkt, bewerkt men, dat hij geen mensch is, maar een zwaveldamp uitbrakende demon.

Ook andere, niet menschelijke gedaanten neemt de duivel vaak aan; volgens Fra Filippo vertoont hij zich somtijds als een leelijk, mager, zwart paard of als een zwarte straathond.

Overal vertoont de duivel zich snel en onverwachts en na zijn heengaan laat hij vreeselijke verwoestingen achter. De Sieneesche coquette, die door den Booze met zijn blanketsels geschminkt was, stierf den derden dag aan koudvuur in het gezicht; de jeugdige monnik, die vriendschap sloot met den duivel, vond een plotseligen dood.

De duivel is vreeselijk in zijn haat, zelfs op het lijk van den zondaar wil hij nog zijn woede koelen. Hij bijt, ranselt en wurgt hen, die in zijn klauwen vallen en met lichaam en ziel sleurt hij hen de hel in. Een kluzenaar beweerde, met eigen oogen te hebben gezien, hoe een heerschaar van duivelen de ziel van keizer Hendrik II ter helle voerde

De duivel veroorzaakt aardbevingen, doet stormen opsteken, zendt onweders, overstromingen en eclipsen. Hij heerscht over de elementen.

Eenige jaren na de groote pestepidemie van het jaar 1348 — verhaalt Fra Filippo — gebeurde het in Borgo San Sepolcro, nabij Arezzo, dat eenige boeren laat in den nacht thuis kwamen. Opeens ontwaarden zij een menigte zwarte, sombere ruiters, die er zoo grimmig uitzagen, dat zij door hevigen angst werden bevangen. Maar een van hen zamelde al zijn moed bijeen en vroeg: „Wie zijt gij?” Toen antwoordde de oudste der ruiters: „Wij zijn de boden van den Satan en hebben het bevel gekregen Borgo San Sepolcro te verwoesten”.

Tegen den morgen werd dit stadje door een vreeselijke aardbeving geteisterd en de lucht was zóó donker, dat het leek alsof ze vol duivels was.

Om aardbevingen en bliksemstralen af te weren, begroef men in het fundament van particuliere en openbare bouwwerken te Siena zoogenaamde „telesmata”. Ondanks onweders en aardbevingen staat de toren Mangia tot op den huidigen dag nog overeind, omdat in iederen hoek van de fundering steenen zijn gemetseld met inscripties in het Hebreuwsch, Grieksch en Latijn, die het gebouw beschermen tegen demonische invloeden.

Tegen de macht van Satan strijden de engelen en heiligen en evenals ieder mensch zijn duivel heeft, staat ook een beschermengel aan zijn zijde. Volgens de meening van Fra Filippo doet de menschelijke ziel haar pelgrimstocht door de wereld met een engel ter rechter- en een duivel ter linkerzijde. Het spreekt van zelf, dat deze twee elkaar niet onverschillig aanzien, maar een verbitterden strijd voeren.

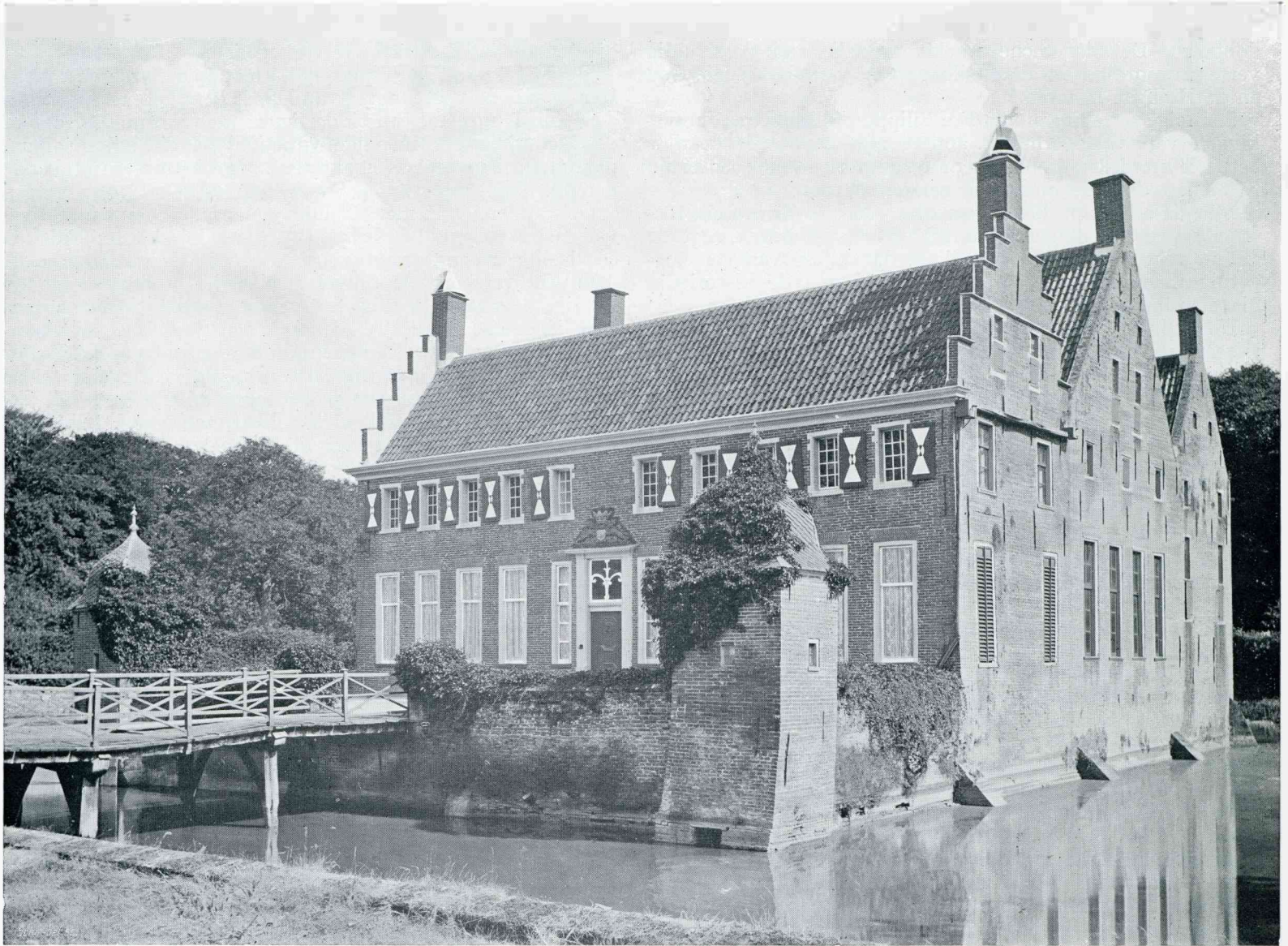
Ook heiligen hebben ontmoetingen met duivelen. Fra Filippo verhaalt van S. Jacopo da Compostella, hoe hij streed met twee demonen, die in de gedaante van monniken geld wilden leenen aan een koopman uit Arezzo, een zekeren Marino. Marino had echter tevoren beloofd een pelgrimstocht te ondernemen naar Compostella, zoodat dus niet de duivelen recht op hem hadden, maar S. Jacopo. De Heilige nam hem dan ook in bescherming.

De wereld van Fra Filippo is nog volkomen middeleeuwsch, verzonken in een lugubere demonologie, en hiermede vergeleken zijn de religieuze begrippen van Bernardino een groote vooruitgang. Terwijl Fra Filippo in vrees voor de hel de eenige grondslag ziet voor de maatschappelijke orde, heeft Bernardino de traditie geërfd van den Heiligen Franciscus, die de menschheid verbeteren wil door liefde en barmhartigheid.

Ten slotte staat Bernardino reeds, zij het ook onbewust, onder den verzachtenden invloed van het humanisme, terwijl de binnen zijn kloostermuren opgesloten Fra Filippo nog in den ruwen voortijd leeft.

Ontvangen Gidsen.

Van het Stedelijke Vreemdelingenverkeers-bureau te Boedapest, ontvingen wij een gidsje: „Boedapest, de Koningin van den Donau”, terwijl de Generalvertretung der Reichsbahnzentrale te Rotterdam ons een geill. gidsje „Harz und Kyffhäuser” zond, met spoorwegverbindingen en een zeer duidelijke kaart.

VOORGEVEL EN ZUIDZIJDE VAN DEN BORG MENKEMA BIJ UITHUIZEN, HET EENIGE OVERGEBLEVEN VOORBEELD VAN DE OUDE OMMELANDER BORGEN

OMMELANDER HEEREN

DOOR H. G. CANNEGIETER

MEN behoeft niet naar Egypte te gaan om koningsgraven te zien. Dicht bij huis is te vinden wat men ginds in de verte zoekt. Ook ten onzent hebben machtige potentaten, niet tevreden met het beheerschen van hoorigen tijdens hun leven, na den dood de glorie hunner dynastie willen bestendigen door indrukwekkend gesteente. ☒ Onze obeliskken en pyramiden bewaren de kerkgebouwen, oudtijds gelijk bij de Egyptische hierarchie, één met den staat. Het is voor den argeloozen kerkganger, die met den nederigen zin van den vrome het bedehuis binnentreedt, een verbijsterende aanblik, binnen het heiligdom, waaruit eens het beeldstormend puritanisme de gestalten van Christus en de kerkelijke helden verbannen heeft, te staan tegenover pompeuze sculpturen, welker verband met den Christelijken godsdienst niet onmiddellijk is te vatten. ☒ Heraldische leeuwen, brallend en brieschend een ridderwapen hanteerend; bazuinengelen, die den lof van lantedellieden klaroenen; de adelaar, nu niet als embleem van Johannes den Evangelist maar van een krijgsvanachtigen burchtheer; vanen en vlaggen met wereldlijke kleuren; wandspreuken, niet uit de Schrift maar uit het heraldisch blazoen; rouwborden, niet rouwend over de zonde maar rouwend ter eeuwige glorie van een in de zonde gestorven adellijk heer. ☒ De machtige heeren, die op de wijze der Egyptische koningen in onze provinciale dorpskerken te pronk staan, hebben allengs hun macht en luister verloren. Er is niets nieuws onder de zon. Gelijk in het moderne bedrijfsleven de gezellige ouderwetsche winkeltjes zijn opgeslokt door de warenhuizen en de knusse smidsen en schaaftbanken vervangen zijn door de fabriek, heeft zich in de staatkunde het concentratie-proces, maar dan reeds veel eerder, voltrokken. ☒ Hier en daar moge nog een enkele collator op grond van zijn heerlijke rechten de Christelijke gemeente als een particuliere

instelling institueeren en financieren; hier en daar moge nog een Limburgsche of andere graaf met behulp van oude familiepapieren zijn soeverein gebied procedeerend handhaven tegen den staat, — de heeren der oude dorpsburchten hebben hun macht allengs moeten concentreeren in den provincialen potentaat, die tenslotte slechts als stadhouder van een nog machtiger complex den schijn van gewestelijke autonomie handhaven kon. Maar de koningen en keizers en staatspresidenten hebben van de oorspronkelijke burchtheeren niets meer overgelaten dan hetgeen de Egyptische pyramiden bewaren. Bezienwaardigheden, relieken uit een romantisch verleden. ☒ Koningsgraven . . . De burcht te Uithuizen heeft ten vorigen jare twaalfduizend bezoekers mogen noteeren. Er is een gezellige theeschenkerij en een fantastische rozentunnel. Maar als de laatste Schlager van de radio een oogenblik zwijgt en het gelach der keuvelende gasten een oogenblik verstomt, moet men, naar een geloofwaardig man mij vertelde, het protesteerend beenderengeknars van den laatsten burchtheer hooren, die zich uit wrevel over deze ontwijding in zijn graf omdraait. ☒ Het zijn heusch geen mannetjes voor theeschenkerij en rozentunnels geweest, deze oude geweldenaars! Ze hadden gewichtiger zaken te doen. De roemruchtste hunner, Rudolf de Mepsche, jonker van Faan, die omstreeks het midden van de achttiende eeuw op den borg Bijma resideerde, heeft in zijn kleine rechtsgebied 24 zijner hoorigen na gruwelijke pijniging veroordeeld, 22 volwassenen ter dood en twee jongens van 14 jaar tot eeuwige gevangenisstraf. Eén van die 22 is reeds tijdens de martelingen gestorven, de overige 21 zijn door een uit de stad gehuurden beul geworgd en alle 22 daarna op een reusachtigen turfhoop verbrand. Na zijn dood is De Mepsche met groote staatsie in de Groninger Martinikerk begraven. ☒ Algemeen verspreid is het verhaal, dat elk

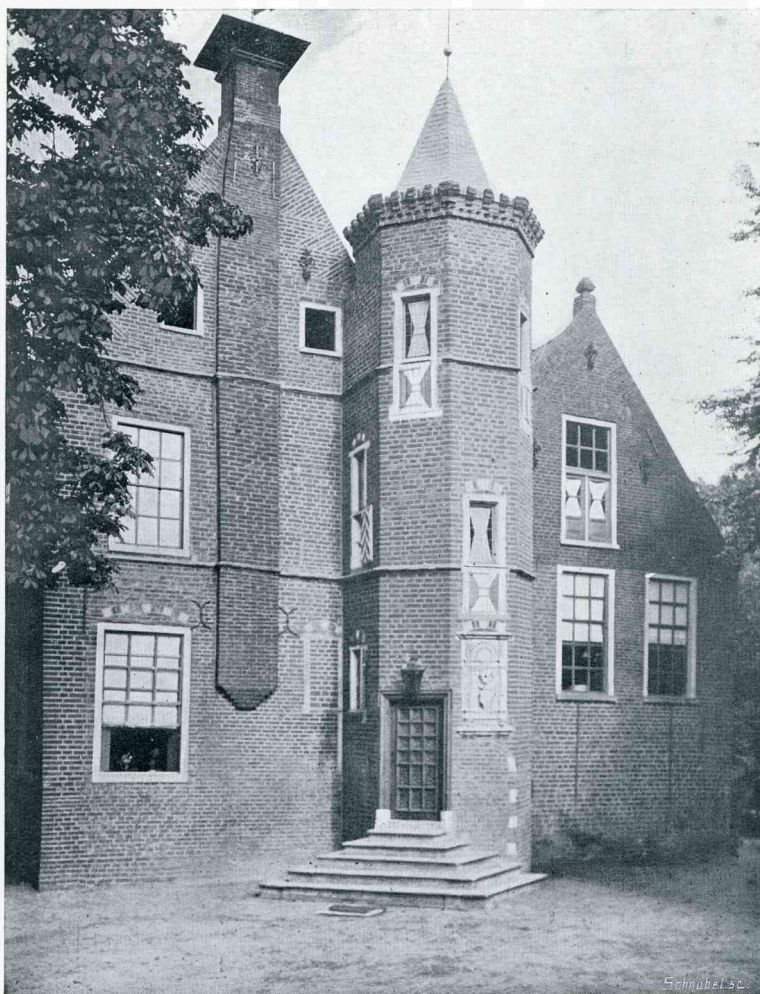
DE ACHTERGEVEL VAN DEN BORG MENKEMA

jaar op 24 September, den dag van den gerechtelijken moord, de lucht rood is en dat men vuurzuilen en rookwolken ziet opstijgen. Zoo althans vertelt K. ter Laan, die in zijn boek „Groninger Overleveringen” ook over de Ommelander burchtheeren allerlei geschiedenissen weergeeft. ☼ Merkwaardig is, hoe in deze overleveringen zich de min vriendelijke gezindheid der dorpers jegens hun hooge beschermheeren openbaart. Zoo geloofde men van De Mepsche, dat hij tenslotte op een eigenaardige wijze van 's Hemelswege gestraft is. Als hij zijn maaltijd wou opeten, dan veranderden de spijzen in luizen, spinnen en oorwurmen. Zoo is hij temidden van zijn rijkdom van honger gestorven. En de paarden wilden zijn rijtuig ten langen leest niet meer trekken! ☼ Geen wonder, dat het op het slot te Wedde, waar de onverlaat heeft gewoond, lang na zijn dood heeft gespookt. ☼ Doch zoo erg als het tijdens het leven der roemruchte edelen spookte, kan het na hun dood op hun verlaten burchten nooit zijn geweest. Luistert slechts naar het vers, dat één hunner op zijn pronkbokaal heeft laten graveeren:

Ick, Jonker Sissinga
Van Groninga
Dronk deze henza
In één flenza
Door mijn kraga
In mijn maga.

☼ De Ommelander burchthelden hebben ook hun vrouwelijke evenknieën gehad en deze Amazonen deden voor de Haarlemsche Kenau niet onder. De overlevering vertelt van een jonker uit Hunzingo, die een boerendochter geschaakt had. Maar de struische deern wierp haar belager van het paard, waarop hij haar meevoerde. En een andere maagd, die als Paulientje alleen tehuis moest blijven, toen de anderen elders heen waren, heeft dit boerinnetje nog in heldhaftigheid overtroffen. ☼ Zij was dienstmeisje op een Ommelander burcht nabij Farmsum. Een vijandige burchtheer wilde de gelegenheid aangrijpen en, na door een man in vrouwenkleeren het terrein te hebben verkend, liet hij zijn krijgslieden in 't nachtelijk duister de slotgracht overzwemmen om de leegstaande burcht te veroveren. ☼ Maar het dienstmeisje had door den verdachten bezoeker argwaan gekregen. Zij ontvangt de

„dame” allervriendelijkst en zegt, dat ze voor haar een flink avondmaal zal bereiden. Alle pannen en potten, welke er in

DE VOORGEVEL VAN DEN VLEDDERBURCHT

de leegstaande huizing te vinden zijn, haalt ze bijeen en ze vult deze met vet en met olie en met traan en met water, en zet de heele inventaris aldus te vuur. ☞ Zoodra nu de stiekem door de slotgracht plenzende krijgslieden den burchtmuur beklimmen, stort zij de kokende oliën en het kokende water over hen heen, zoodat ze jammerend van pijn in de gracht verdrinken. Deze geschiedenis leert, dat men zich als held of heldin ook zonder gifgas of electrocutie behelpen kan. ☞ De Groningsche burchten of „borgen”, waarop dergelijke gruwelhistories hebben gespeeld, zijn goeddeels verdwenen. In het midden der zeventiende eeuw waren er omstreeks tachtig, aan het einde der achttiende eeuw was dit aantal tot 47 geslonken, en deze waren toen voor 't meerendeel reeds tot vreedzame buitens gedenatureerd. ☞ Aanvankelijk zijn deze burchten niet meer geweest dan een verdedigbare woontoren, tegen over- en aanvallen met een gracht omgeven. Naarmate de tijden veiliger werden, hebben de Ommelander heeren hun huizinge met bij den toren aansluitende vertrekken vergroot. Zoo zijn de „borgen” reeds in de zeventiende eeuw tot landhuizen herbouwd. Zoo'n „borg” omvatte in dien tijd behalve oprijlaan, grachten, ophaalbrug, voorplein en singels ook verschillende bijgebouwen en dienstwoningen, voorts hovingen, een reigersbosch, een vogelhuis, een duivenkaste en een boerderij met schuren en grazen lands. ☞ In de achttiende eeuw schijnen de Groningsche burchten voor de bewoners hun aantrekkelijkheid te hebben verloren; zij kregen een andere bestemming, werden vertimmerd en tenslotte vervangen door een boerderij, welke den naam van den burcht erfde. ☞ En zoo is de kringloop, welke zich in het natuurlijke proces der dingen telkens weder voltrekt, ook bij deze gebouwen opmerkenwaard. Want de Ommelander burchten zijn oorspronkelijk boerderijen geweest. Wat later „borg” zou worden genoemd, heette aanvankelijk „heerd”. Eerst langzamerhand hebben de op die „heerden” (hoeven) gevestigde landbouwers hun woonplaats versterkt door het graven van grachten en het oprichten van muren en torens. En de grondbezitter werd burchtheer. ☞ Aan dat grondbezit was een eigenaardig recht verbonden, het „redgerrecht”. De „redger” vereenigde in zich alle functies, welke den heerscher op zijn eigen soeverein en autonoom machtsgebied toekomen. Ook de Ommelander boer is in den primitieven tijd patriarch geweest in denzelfden zin als de Oud-Testamentische herders. En toen zijn grondgebied allengs toenam en hij zich als burchtheer tegen andere boerenburchtheeren versterken ging, nam ook het „redgerrecht” in betekenis en omvang toe. Door overerving en aankoop kregen de machtigste burchtheeren op den duur de beschikking over

DE VAN STARCKENBURG-BANK IN DE KERK TE LEENS

een steeds grooter aantal „rechtstoelen”. De concentratie had een aanvang genomen; in den vervolge regeerden de Ewsums in Vredewold, de Gockinga's in het zuidelijk Oldambt en de Ripperda's, die bovendien van den bisschop van Munster het wereldlijk dekenaat over 27 dorpen in hun persoon hadden vereenigd, waren in den wijden omtrek van Farmsum onbetreden heer en meester op Ommelandsch gebied. ☞ Zelfs in halszaken vonniste de redger geheel zelfstandig; er was geen hooger beroep van het doodvonnis, dat de jonker en burchtheer uitsprak. Naar welgevallen inde hij bangeld en tienden, en eerst de opkomst van de machtige koopstad Groningen en de vorming van het centrale gezag der Zeven Provinciën maakte een eind aan het vrijelijk uitvieren van zijn patriarchalen wil. — ☞ Van de Ommelander borgen is die te Uithuizen de eenige, welke in den ouden staat is bewaard. Er moet in dat dorp oudtijds een zekere Menke hebben gewoond, die patriarch was op de naar hem genaamde Menkema-heerd. Volgens den hierboven geschetsten ontwikkelingsgang werd Menkema-heerd Menkema-borg. Het geslacht Menkema, dat als burchtheer en redger op deze borg gehuisd heeft, schijnt vreedzamer van aard te zijn geweest dan de meeste krijgsvanrijde ridders. Trouwens, de Menkema's zelf hebben slechts tot omstreeks 1500 den borg bewoond. Maar ook de latere bewoners, van wie de geslachten Clant en Alberda het bekendst zijn gebleven, hebben weinig of geen stof tot historie of legenden verschaft. Huize Menkema kan zich, naar de Groningsche geschiedkundige jhr. mr. J. A. Feith eens heeft opgemerkt, beroemen, nooit een roofslot te zijn geweest, noch het toneel van een romantischen moord. ☞ Sinds 1921 behoort de burcht Menkema aan het Groningsche Museum, waaraan de erfgenamen van den laatsten heer van Menkema, de familie Lewe van Nijenstein, den borg met omgeving, een landgoed van ongeveer 6½ hectare oppervlakte, ten geschenke heeft gegeven. Het huis is gerestaureerd en gemeubeld, zooals het door de edellieden uit vroe-

EEREGESTOELTE VOOR PLAATSELIJKE POTENTATEN IN DE KERK TE APPINGEDAM

geren tijd werd bewoond en het bijbehorend geboomte is met de grachten en singels in wezen gebleven. Aldus is het huis ter bezichtiging gesteld van het belangstellend publiek. (Slot volgt)

SANSSOUCI

DOOR TINE COOL

MAN bestatte mich in Sanssouci auf der Höhe der Terrasse in einer Gruft, die ich habe herrichten lassen." Dezen wensch in zijn testament van 1752 herhaalde Frederik de Grootte in dat van 1768, wel een bewijs hoezeer Sanssouci, dat hij deed aanleggen, hem na aan het hart lag. Het is echter niet in Sanssouci, dat hij begraven ligt; men gaf geen gehoor aan dit wat hij het liefste wilde. Sanssouci was den koning toch van het begin van zijn regeering in 1740 af tot aan zijn laatste dagen in 1786 steeds in gedachte, in het eerst met de interesse hoe hij het zou laten maken, later in oorlogsjaren met het verlangen: „wie die Juden nach Jerusalem oder Moses nach dem gelobten Land." „Hole der Teufel den Kriegsruhm, verbrannte Städte in Asche, Tausende von Getöteten, Tausende von Unglücklichen, Schrecken und Elend überall, die Haare stehen mir zu Berge, Potsdam brauche ich um glücklich zu sein." Potsdam, maar Potsdam met het Sanssouci van den koning. Nu in 1933, bij het bestudeeren van de tuinen van Sanssouci, is het nog zoo: „Potsdam, het Sanssouci van Frederik den Grootte." In het zeer uitgestrekte park, waaraan achtereenvolgens vele koningen hun aandacht gaven, is alles minder belangrijk wat niet direct verband houdt met den eersten opzet van hem, dien Menzel in zijn schilderij, „das Flötenkonzert" als middelpunt plaatste. Dit schilderij in de „National Galerie" te Berlijn brengt ons in de sfeer van den tijd, toen het paleisje op het bovenste terras van den „Wijnberg" zijn eerste gasten ontving, die niet als tegenwoordig de groote vilten sloffen aan de schoenen hadden te doen, opdat zij de kostelijke vloeren niet zouden beschadigen. Dit schilderij brengt het kaarsenlicht, de bepruikte hoofden der staande hovelingen en de luisterende, zittende figuurtjes met de gevouwen handen klein op de breed uitstaande hoepelrokken. Het paleisje, waarop de naam Sans Souci in twee deelen geschreven staat, heeft nu de onbewoonde kamers, de bibliotheek, waar een eigenhandige schets voor de terrassen van den wijnberg het persoonlijk contact toont van Frederik den Grootte met zijn Sanssouci. Deze terrassen op den wijnberg, het uitgangspunt van den koning, zijn nu nog de kern gebleven van het geheele park. Het is dan ook in een rondgang van hieruit, dat getracht zal worden de indrukken weer te geven van Sanssouci's verschillende gedeelten. Het Sanssouci van heden is niet het Sanssouci van den arbeidzamen koning, eeuwen liggen er toch tusschen en al mogen gebouwen zich handhaven en niet noemenswaard in uiterlijk veranderen, boomen hebben een korter leven. Het aspect van den tuin heeft nu een andere charme dan voorheen; men realiseere dit wel. Eén ding staat echter onomstootelijk vast, alles wat Frederik de Grootte liet aanbrengen verhoudt zich ten opzichte van dat, wat uit lateren tijd stamt, als het rijkere en zuiverder aangevoelde. Er is een groot verschil in de marmeren balustrade voor den tuin van de „Bildergalerie" met de allerliefste spelende kinderfiguurtjes, afwisselend geplaatst met vazen en de balustrade bij de Oranjerie. Er is verschil in de hekken. Er is zoo'n groot verschil, dat men zich zou willen bepalen tot den wijnberg en het direct daarbij gelegen gedeelte. Als men dus te kiezen heeft wat te doen bij een te kort bezoek, dan verwaarlooze men de omgeving bij het te pompeuse „Neues Palais" en zoeke de kern, den wijnberg naar het zuidoosten toegekeerd. Op verschillende wijzen kan men tot dezen wijnberg gaan; men kan den hoofdingang nemen en staat dan in de as van het paleisje Sanssouci. Men ziet dit, hoog gelegen, de zes terrassen bekronen en bij een bezoek in den

herfst, dat zeer is aan te bevelen, dezelfde oudgouden tint dragen als de boomen die den blik strak omramen, terwijl het koperen dak van het koepelvormig middengedeelte blauwgroen er boven kleurt. De trappenopgang heeft de donkere Taxuspyramiden ter weerszijden op de terrassen staan. De glaswanden die men ziet en die de druiven, perziken, abrikozen, vijgen ter bescherming dienen, geven het geheel, dat zeer zeker niet zonder bekoring is en tot een zekere mate zelfs imponeert, een eigenaardigen aanblik. Bij het nader komen kruist men den twee kilometer langen „Hauptweg", die zeer belangrijk is, omdat hij het groote park bijeenhoudt, doordat telkens bij zijn doorsnijden van de geheele breedte van het park, ter rechter en ter linkerzijde inzicht wordt gegeven in Sanssouci's verschillende gedeelten, die onderling wel is waar eenigszins met elkaar verbonden, toch anders het contact met het geheel jammerlijk zouden missen. Het zou dan ook voor het bestudeeren van Sanssouci een fout zijn zich te laten verleiden dezen „Hauptweg" ten deele te gaan, omdat de afstand van den mooien ingang van Knobelsdorff tusschen de tweemaal geplaatste vier rijzige kolommen — op wier zware kapitelen de gebeeldhouwde groote gevulde bloemenvazen staan met een kinderfiguurtje, het park toegewend — tot aan „das Neue Palais" zoo vermoeiend lang is. Het zou, zooals gezegd, een fout zijn, deze op zichzelf zooveel charme bezittende laan niet haar recht te laten wedervaren, want zij was voor Frederik den Grootte de eenige wijze, waarop hij zijn aanvallig niet zeer groote bezitting kon uitbreiden en kon uitbreiden zonder een limiet te vinden. Wanneer men op een zeer vroegen herfstmorgen deze „Hauptallee" van den ingang bij den Obelisk betreedt, komt men onder den indruk van deze laan, wier boomen niet altijd in laanverband staan. Een andere wijze om de bezichtiging van Sanssouci te beginnen en zeker niet de slechtste is dan ook bij Knobelsdorff's entree; men mist echter dan den directen kijk op den wijnberg met zijn bekronend paleisje en krijgt dit eerst als een verrassing bij het verder gaan te zien. Op het kruispunt van

EEN DOORKIJK OP DEN WIJNBERG VAN SANSSOUCI

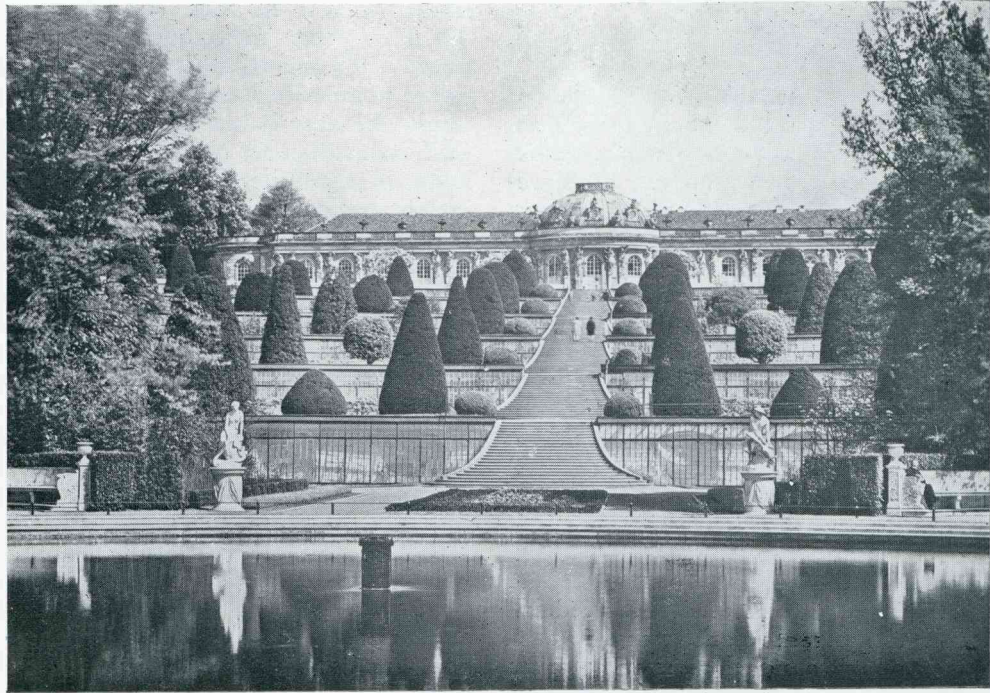
deze genoemde twee hoofdassen van Sanssouci is er dan de groote, ronde vijver in welks midden de hoog spuitende fontein de bewondering van de bezoekers wekt. Men mist dit na 1 October, maar de drie marmeren treden voeren hier toch tot het water, terwijl de andere bassins en waterbekkens in het park alle voor den winter leeg zijn gemaakt of stilgelegd. Zoo derft men bij een herfstbezoek de levendigheid die water altijd geeft, maar daar tegenover staat het goud van de kastanjeboomen, die in drie rijen ter weerszijden op de glooiende flanken van den geterrasseerden wijnberg staan en het goud van de strak geschoren gehouden hooge Carpinus Betuluslaan, wier aanblik men heeft van den „Hollandschen tuin” af, die zoo veel bekoorlijks bergt. Men derft het water, wat men wel terugvindt bij

den Friedensteich bij de Friedenskirche in den zoogenaamden „Marlygarten”, geheel links van den Obeliskingang en waar een stille sfeer is van een kloosterhof en een zuilengang en een inkijk, in een boog gevat, van het mooie tuingedeelte van landschappelijken aanleg die reeds in de „Friderizianische Zeit” zich baan brak en het rechtlijnige terzijde drong. Had men den wensch van Eyserbeck gevolgd, dan was in geheel Sanssouci van den oorspronkelijken rechtlijnigen opzet niets meer te vinden geweest; gelukkig werden omstandigheden de oorzaak, dat wij nu in onze jaren deze twee hypothesen in de tuinkunst, naast elkander, elkander rakende, vertegenwoordigd zien. Wel is het nu niet zoo als in de dagen van Frederik den

Groote, waar al de geschoren boomenrijen, boomenwanden, een verlangen wekten naar de natuur en men zich uit pure vermoeidheid van de rechthoekige elkaar kruisende paden, te buiten ging aan de zich kronkelende wegen. Wel is het nu zoo geheel anders, waar naast het eerbiedigen van intiemere symetrische gedeelten, omraamd en onderbroken soms door beplanting, boomen die vrijuit konden groeien, een zich beheerschen in den landschappelijken aanleg tot

uiting is gekomen. Misschien is daarom een bezoek aan Sanssouci van zoo'n groote waarde, omdat men aan de hand van alles wat er bewaard is gebleven aan schetsen en ontwerpen die in den loop van den tijd de veranderingen van Sanssouci's tuinen aangaven een stuk geschiedenis vindt van de tuinkunst en, in den uitgroei van nu, dat waarnaar in den tegenwoordigen tijd wordt gezocht, het tesamen gaan van rechtlijnigen aanleg en landschappelijken aanleg. Men vergelijkte een bezoek aan Versailles' tuinen niet met een aan Sanssouci; een grootsche schepping op tuinkunstgebied evenaardig aan het werk van Le Nôtre is Sanssouci niet. Het uitgangspunt was geen grootsch koninklijk paleis; het was de wijnberg en het paleisje op den wijnberg en het is dan ook dit, dat Sanssouci's grootste vijver weerspiegelt.

als men op het kruispunt staat van de twee hoofdwegen, wier ingangen zooeven werden genoemd. Het is zeer zeker niet Le Nôtre die gegroet wordt in de nalatenschap van den tijd; men moet zich instellen op den wensch van den koning, die den wijnberg in zijn park betrekken wilde en dien wijnberg tot het voornaamste maakte. En zoo staat men voor de treden van het eerste bordes van beneden af en geeft zijn belangstelling aan de door ramen beschermde boomen, geleid tegende hooge muurwanden. Het zijn niet alle oude boomen, maar het zijn rijkdragende leibooimen, wier fruit een bewaarplaats vindt in de daartoe aangebrachte bergplaatsen onder den trappenopgang naar het paleisje. Deze trappenopgang wordt

DE WIJNBERG VAN HET SLOT SANSSOUCI

MENZEL'S SCHILDERIJ „DAS FLÖTENCONZERT” IN DE NATIONAL GALERIE TE BERLIJN

gevormd door de zich tot zesmaal toe herhalende gedeelten, waarvan telkens de eerste treden waaivormig uitgespreid liggen, terwijl de daarop volgende terugvoeren tot de breedte voor hen bestemd aan de bovenkant van het terras, waarnaar ze heenbrengen. Zodoende wordt op een veel interessantere wijze de hoogte overwonnen dan door de aan weerszijden van den wijnberg zich bevindende opgangen zonder trappen; deze toch geven een golfvormig aanzien met de elkaar af-

wisselende vrij steil opgaande hellingen en de rechtgehouden gedeelten op de niveau's van de terrassen. Deze zijdelings zich bevindende opgangen ziet men echter niet bij den aanblik naar boven, men ziet evenmin, dat het verloop van de grondkeerende muren met de daarvoor aangebrachte glasramen en deuren, waarmee gelucht kan worden, ter weerszijden rechtuit gaan, den vorm van de terrassen tevens zoo ook bepalend. ☼ Alleen het breede middengedeelte met de hoofdtrap in de as van het paleisje dringt in zachten hoogvorm in den wijnberg, opdat het meeste kan worden geprofiteerd van de zich verplaatsende zonnestralen. Het aanzien van de terrassen zelf varieert eenigszins door de keuze van de vruchtboomen die op de strooken vóór het glaswerk zijn geplaatst. Soms zijn het struikperziken, soms zeer oude vormappels, op aansluitende rijen gezet. ☼ Wat men echter steeds terugvindt, is een breed pad, in den vorm van het terras meeloozend en in royale grasstrook gevat en de ronde met een steenen rand versierde bassins, waaruit het water kan worden geschept. Oude gevormde Taxus, Buxus en coniferen zijn regelmatig geplaatst en zijn voor dezen aanleg karakteristiek, hoewel ze niet door ieder worden gewaardeerd. ☼ Het terrasje bij het paleisje, waaraan uiteraard andere eischen konden worden gesteld, daar de smalle vruchtboomkassen ontbreken, heeft een zeer sober aanzien, dat echter geenszins arm kan worden genoemd. Een eenvoudig gehouden padenverloop om gazons, met ter versiering twee ronde bassins, dringt zich niet op en laat het paleisje spreken, het paleisje, dat door zijn aangebracht druk beeldhouwwerk den eenvoud niet vertegenwoordigt. Berceau's zijn voor de zijvleugels geplaatst; door de ovaalvormige uitsnijdingen heeft men telkens een blik op het voor den wijnberg liggende boschrijke landschap met de torens van Potsdam. De berceau's zijn beëindigd in twee er los van staande gedeelten; aan de buitenzijde zijn deze versierd met het zonnemotief.

(Slot volgt)

dat het niet alles zoo gemakkelijk gaat, als wij hier schrijven; door verschillende tegenslagen kan zoo'n cultuur minder goed slagen. Slechts doordat de cultuur bij duizendtallen gaat, kan zij nog eenigszins loonend zijn. Doordat velen zich met deze cultuur bezighouden, is er nogal eens verschil in kwaliteit te constateeren. Daar de prijzen steeds laag zijn, adviseeren we: koop goede, gezonde planten, let niet in de eerste plaats op de bloem, doch liever op de plant. Beter een flinke, gezonde plant met knoppen, dan een schraal plantje met een bloem. Meestal rijst bij de liefhebbers de vraag: moeten de planten in den vollen grond of met pot en al in den grond. Dit hangt geheel af van de bodemgesteldheid; zitten we op een hoogen, drogen grond, dan is het beter de planten uit de potten te doen en ze in den vollen grond van het perk in te graven. Alvorens men de planten uit den pot slaat, giet men den potgrond goed nat, anders verliest de plant haar kluit. Is de grond goed nat, dan neemt men den pot op en houdt men de plant met den kop naar beneden, met den rand van den pot slaat men even op den hoek van een kist, paal of anderszins, doch niet op steen. Doordat men met de linkerhand de plant vasthoudt, voelt men gemakkelijk wanneer de kluit los raakt. De grond op de perken wordt goed los gespit, en van een weinig stalmest voorzien. Het aangieten doen we met een pijpgieter om de bloemen te sparen. Heeft men daarentegen een zeer lagen, natten grond, dan kan men ze beter met pot en al in den grond zetten, zoodat de rand van den pot juist onder den grond zit. Bij droog weer zal men den eersten tijd dagelijks moeten gieten. Er zijn thans een groot aantal soorten in den handel, voor perkbeplanting kiezen we echter bij voorkeur de enkelbloemige soorten; deze moeten toch tegen alle weersinvloeden bestand zijn. In het rood noemen we Meteor en Paul Crampel, vooral de laatste is zeer goed bestand tegen regen. In het rose de Jean Maclaren, en in het wit de Witte Vesuvius; verder zijn er nog een groot aantal tusschentinten. Als kamerplant prefereeren we de dubbele soorten, deze zijn teeder, de bloemen smetten n.l. gauwer, doch in huis kan men ze dagelijks verzorgen, zoodat dit

Pelargoniums

DOOR G. KROMDIJK

DE Pelargoniums behooren tot de familie der Geraniaceën en zijn meest alle afkomstig van Kaap de Goede Hoop. De soorten van het geslacht Pelargonium zijn hier algemeen bekend onder den naam van Geranium. Van de oorspronkelijke soorten worden er echter zeer weinig meer gekweekt, die we thans aantreffen zijn voor 't meerendeel verscheidenheden of hybriden. Gemakshalve zouden we de meest gekweekte soorten in drie groepen kunnen verdeelen, n.l. de Pelargonium zonale, de P. Odier en de P. peltatum. Tot de Pelargonium zonale behooren de gewone zeer bekende perken en potgeraniums, die telkenjare bij duizendtallen in ons groote cultuurcentrum Aalsmeer worden gekweekt. Ook te Lent legt men zich speciaal op deze cultuur toe. Als perk-, zoowel als potplant genieten de Geraniums een groote populariteit, en niet ten onrechte, want een perk Geraniums in één kleur is en blijft mooi. Wel heeft ze de laatste jaren een weinig plaats af moeten staan aan de bekende lage perkdahlia's (mignondahlia's), de mooie babyrozen en de vele fraaie eenjarige zaadgewassen, doch haar geheel te verdringen zal wel nimmer gelukken. De Geranium toch heeft het groote voordeel, dat ze van het vroege voorjaar tot het late najaar doorbloeit. Aangezien de prijzen de laatste jaren zeer laag waren, zou men gauw geneigd zijn te denken, dat de cultuur zeer gemakkelijk is. De stedeling zou echter verbaasd staan, indien hij al de zorgen kende die de kweker heeft, alvorens het product leverbaar is. De geheele Augustusmaand is hij reeds bezig met het snijden van stekken, om deze gedurende den winter in kleine potjes in stookbak en kas te bewaren. In 't vroege voorjaar worden ze dan in grootere potten gezet, en steeds onder plat glas verder gekweekt, waarna in de maand Mei de groote aflevering volgt. Het spreekt vanzelf,

DE BIBLIOTHEEK VAN SANSSOUCI

bezwaar geheel wegvalt. Goede dubbele soorten zijn o.a. Rubin (steenrood), groeit gedrongen, en Beauté Poitevine (lakrood). Naast perk- en potplant leenen de Geraniums zich ook bijzonder als balconplant. De balconbakken worden dan met een goede, voedzame aarde gevuld, terwijl we de planten uit de potten slaan. We vergeten vooral niet van tijd tot tijd te kijken, of de planten ook water moeten hebben, in de bakken droogt de grond zeer snel uit. ⚡ Naast de Pelargonium zonale is de *P. peltatum*, ook wel klimopbladerige Geranium genoemd of hang-Geranium, zeer populair. Deze hang-Geraniums toch leenen zich met hun hangende scheuten al heel bijzonder voor balcon- en ampelbeplanting. Men slaat ze ook uit de potten en verwijdert de rietjes waar de kweker de plant mee heeft opgebonden. Men treft ze meest aan in de kleuren rood en rose. ⚡ Tot de 3de groep behooren de Pelargonium Odier, ook wel Fransche, Vijfvlekkige of Engelsche genoemd en de Fancy Geraniums of kleinbloemige. Het zijn prachtige Geraniums in vele kleuren, terwijl men thans ook reeds effen kleuren aantreft. Op buitenplaatsen worden ze veel gekweekt als koude kas-versiering, maar ze schijnen bij het groote publiek weinig ingang te vinden. Naast een groot aantal soorten die we dus in hoofdzaak om hun fraaie bloemen kweken, treft men ook nog een aantal soorten aan, die meer speciaal voor het blad gekweekt worden. Dat zijn de hontbladerige, die men veel als randversiering gebruikt. Goede soorten zijn Madame Salleroi, blijft zeer laag, heeft lichtgroene bladeren, die zuiver wit gerand zijn, Black Vesuvius blijft mede zeer laag, heeft zwartachtig blad, en bloeit daarbij nog mooi. Verder heeft men nog de *P. capitatum* en roseum met wollig behaarde, zeer welriekende bladeren; deze komen ook voor onder den naam van rozen-Geranium. We zouden door kunnen gaan en nog noemen de succulente Geraniums, die in sommige succulenten-verzamelingen wel worden aangetroffen, doch we vertellen liever nog iets over het stekken en overhouden. Dit kan ook door den liefhebber zelf geschieden, maar men moet er dan 's winters een behoorlijke ruimte voor in huis hebben, terwijl de planten nimmer zoo vroeg bloeien als die we van den kweker krijgen. Het stekken kan men eind Aug.—begin Sept. nog doen, later mislukt het meestal. We nemen hiervoor kort geleede zijscheuten die niet al te week

Foto C. J. Steenberg

EEN PELARGONIUM ODIER

zijn en ter lengte van 10 tot 15 cm. De onderste bladeren worden geheel verwijderd, evenals de kleine schutbladjes en eventueel bloem en knop. Het stek snijden we recht onder een oog af, zoodat de wond zoo klein mogelijk blijft. De wonde moet eerst opdrogen, we laten de stekken dus eerst een dag liggen (uit de zon), alvorens ze in den grond te steken. Men neemt hiervoor flinke zandige aarde, giet de stekken bij droog weer een weinig en schermt ze de eerste dagen. Zoodra ze wortel hebben, worden ze opgepot in zandige aarde in kleine bloempotjes. Men giet ze aan, terwijl ze begin October naar binnen moeten. Ze krijgen een plaatsje in het volle licht, vorstvrij, doch vooral niet te warm. Tijdens den winter zeer weinig gieten. In het voorjaar kan men ze in een voedzaam grondmengsel in grootere potten overslaan. Den eersten tijd na de verpotting wat warmer houden, later kunnen ze weer koeler gezet worden, vooral tegen dat ze naar buiten gaan. Het overhouden van oude planten, kan met succes in huis geschieden. Half October, vooral niet later, neemt men de planten met pot en al op. Men snijdt de planten flink terug en verwijdert de overgegroeide wortels. De planten krijgen een lichte, niet te warme plaats in huis, 50° F. is reeds voldoende. Bij matig gieten zullen ze voor het raam tijdens den winter nog zeer fraai bloeien. Worden ze te lang, dan moet men ze in het voorjaar weer tijdig terugsnoeien. Planten, die in den vollen grond staan, worden zeer kort teruggesneden en den eersten tijd wat warmer gezet, om het vastwortelen te bespoedigen. In een drogen, niet al te donkeren kelder kan men ze ook droog en vorstvrij overhouden, al sneuvelen er daar doorgaans een aantal van.

Een oud moedertje in een Elzasser dorp, dat FRIEDERIKE VON SESENHEIM nog gekend had, werd door een Goethevorschier bezocht. Het oudje vertelde van haar herinneringen: „Riekchen was toch zoo'n lief kind, iedereen mocht haar graag”. „Zoo-zoo en Goethe?” vroeg de bezoeker. ⚡ „Ja, die Goethe, die Goethe”, was het antwoord, „hij hield zóó veel van Riekchen. We dachten allemaal, dat ze een paar zouden worden, maar op een goeien dag was Goethe ineens verdwenen en geen mensch heeft ooit weer wat van 'm gehoord!”

Foto C. J. Steenberg

EEN GOEDE VERSCHIEDENHEID VAN PELARGONIUM ZONALE

Courtesy A. Gremishaw

EEN BOOT WORDT IN DE BINNENLANDEN VAN BRITSCH GUIANA DOOR EEN STROOMVERSNELLING GETROKKEN

DE KAIETEUR-WATERVAL IN BRITSCH GUIANA

DOOR K. H. CREGAN

V OOR ongeveer twee jaar verscheen in „Buiten” een interessant en fraai geïllustreerd artikel over de terecht zoo beroemde Victoria-Falls in Zuid-Rhodesië. Met de even imposante Niagara-Falls is deze wel de meest befaamde waterval ter wereld. Betrekkelijk niet velen is echter bekend, dat zich op het groote Zuid-Amerikaansche continent een reusachtige waterval bevindt, welks schoonheid en ongeëvenaarde symmetrie hem terecht naast de beide bovengenoemde een plaats doet innemen onder de drie grootste watervallen ter wereld. Niet heel velen hebben het voorrecht genoten de imposante Kaieteur-Falls met eigen oogen te zien, maar hun is het beeld ervan dan ook onuitwisbaar in het geheugen gegrift, want niet alleen zijn de schoonheid en de afmetingen van den Kaieteur welhaast ongeëvenaard, maar van alle bekende watervallen, groote zoowel als kleine, is bij dezen de loodrechte val van het water het hoogst. De Kaieteur-waterval bevindt zich in Britsch Guiana, de eenige Engelsche kolonie op het vasteland van Zuid-Amerika, en tot 1815 Nederlandsch bezit. In dat jaar werd de kolonie krachtens tractaat tusschen de beide rijken aan Engeland afgestaan tegen betaling van ongeveer drie millioen pond sterling. Vast staat, dat de Nederlanders, toen zij in het bezit der kolonie waren, bij geruchte vernomen hadden van den grooten waterval, die zich ergens ver in het binnenland moest bevinden. Aan deze verhalen schonken zij echter weinig of geen aandacht, meenende, dat zij minstens overdreven waren, zoo zij al niet louter op fantasie berustten. Meer dan een halve eeuw later — in 1870 — kreeg een gouvernements-landmeter, G. B. Brown, bij toeval gelegenheid den waterval met eigen oogen te zien, en dus tevens om te constateeren, dat de geruchten, die telkens opnieuw tot de bewoonde wereld doorgedrongen waren, op waarheid berustten. Toen hij voortrok langs de oevers van de Potaro-rivier, zag hij eensklaps tot zijn groote verbazing, dat de rivier over haar volle breedte over den rand van een ontzaglijke granieten rots plonsde en in de diepte van een gapende, zwarte kloof verdween. Het viel Brown niet mee, om de bewoners van Georgetown te doen gelooven, dat hij inderdaad den bijna legenda-

rischen waterval gezien had. Hij wist echter gedaan te krijgen dat de toenmalige gouverneur van Britsch Guiana hem opdracht gaf om een officieel gezelschap als gids naar de plaats van zijn belangrijke ontdekking te geleiden. Aldus geschiedde en na een zevendaagschen zwaren tocht kreeg het gezelschap de waarheid van Brown's mededeelingen met eigen oogen te zien. De naam „Kaieteur” is feitelijk een onjuiste schrijfwijze van het Indiaansche woord „Kaietuk”, dat letterlijk: „de waterval van den ouden man” beteekent. Naar de in deze streken van ouder op ouder overgeleverde legende wil, bevond zich vele, vele jaren geleden een nederzetting van Patamona-Indianen op de uitgestrekte grasvlakten boven den grooten waterval. Eén der Indianen had zulk een hoogen leeftijd bereikt, dat hij van ouderdom hulpbehoevend geworden was. Hij moest gevoed en verzorgd worden als een kind. Op een kwaden dag echter zetten de overige bewoners van het dorp, wien de verzorging van den grijsaard begon te vervelen, den ouden man met zijn weinige bezittingen, waaronder zich een soort koffertje bevond, in een kano van boombast en stootten het ranke vaartuigje van den oever der Potaro-Rivier af. De bruine wateren sleepten het bootje mee en na korten tijd schoot het over den rand van den ontzaglijken waterval heen. Tot op den huidigen dag, zeggen de Indianen, kan men bij lagen waterstand de puntige rots zien, waarin de kano veranderd werd, evenals ook het rechtehoekige rotsblok, dat zijn versteenden „koffer” voorstelt. Britsch Guiana heeft ontzaglijke natuurlijke rijkdommen, die, eenmaal in exploitatie gebracht, het tot een handelsland van beteekenis zullen maken. De zeer gerieflijke booten van de Kon. Ned. Stoomboot Maatschappij doen geregeld de aan de monding der Demerara-Rivier gelegen hoofdstad Georgetown aan. In tegenstelling tot hetgeen men nogal eens hoort zeggen, is Britsch Guiana in 't geheel niet ongezond en wie de hoofdstad bezoekt, zal getroffen worden door haar schilderachtige schoonheid en het comfort dat zij weet te bieden aan hem, die zijn voorbereidselen treft voor een tocht naar de Kaieteur-Falls. Van Georgetown gaat de reis daarheen eerst over de breede, modderbruine wateren van de Essequibo-Rivier, waarbij men als overblijfsel uit den Nederlandschen tijd te Kijk-Over-Al de afgebrokkelde overblijfselen ontmoet van een fort, welks eerste commandant de reeds lang vervallen muren in 1624 binnentrok. Na te Bartico overnacht te hebben — van hier af is dwars door maagdelijke wouden en over heuvelachtig terrein een groote weg in aanleg naar Potaro Landing, die het traject naar den Kaieteur aanmerkelijk verkorten zal — gaat de tocht verder den zeshonderd mijlen langen Essequibo op in een speciaal uitgeruste motorboot, bemand met een in-

By special permission of the Government of British Guiana

OP WEG NAAR DEN KAIETEUR-WATERVAL. EEN TAMELIJK PRIMITIEVE SCHUILPLAATS IN HET OERWOUD BIJ AMATUK

landschen „river-captain” en zijn „bowman”. Deze belangrijke en onontbeerlijke personages zijn van gemengd Neger- en Indianen-bloed en zijn even bekend met de verraderlijke rotsblokken, stroomingen en cataracten in de rivier als een woudlooper met boschpaden en sporen. Den vierden dag na het vertrek uit Georgetown verlaat onze boot den Essequibo en vaart den Potaro op, een groote zijrivier. Bij het te midden van hoog geboomte en aan een zandig strand gelegen dorpje Tumutumari moeten we landen, om langs een boschpad de stroomversnelling van denzelfden naam te omgaan. Dan volgt na weer een eind over de rivier een kort traject per auto, tot de volgende dag het doel der reis brengt. ☞ Het is niet mogelijk in zoo kort bestek een met de werkelijkheid overeenkomend idee te geven van de schoonheid der maagdelijke wouden, die men op dezen tocht doortrekt, van de groote boomen, die zich van den eenen woudreus naar den andere slingerende lianen, het verticale groene tapijt van het loover, bezaaid met schitterende bloemen, prachtig gekleurde vogels en vlinders. Dan passeeren we weer weiden zoo groot als parken en omringd door boomen, miniatuurstroomversnellingen, hooge rotsen en vervaarlijke kloven; in de verte torenen wazig-blauwe bergen op — zooals het hoge Parkaraimagebergte; dan glijden we weer over blanke, spiegelende wateren. En eindelijk is de machtige Kaieteurkloof bereikt, welks loodrechte wanden meer dan 1000 voet hoog hemelwaarts oprijzen. Door deze groote canyon kronkelt zich mijlen ver, als een slang, de bochtige Potaro. Men komt voorbij de Waratuk-Rapids en dan doemt in de verte de machtige waterval op, als

By special permission of the Government of British Guiana

DE TOP VAN DEN KAIETEUR-WATERVAL, DEN GROOTSTEN IN ZUID-AMERIKA DOOR VERGELIJKING MET DE RECHTS OP DE FOTO ZICHTBARE MENSCHENFIGUREN KRIJGT MEN EENIG IDEE VAN DE AFMETINGEN VAN DEN WATERVAL

een flauwe streep afstekend tegen de massieve rotsen rondom. ☞ Nu volgt als laatste inspanning het beklimmen van het uitgestrekte Kaieteur-plateau. Het geraas van den val neemt toe, het wordt een donderend geweld, een dreigend bulderen zonder ophouden, naarmate men naderbij komt langs hooge rotsblokken en onontwarbare massa's struiken en slingerplanten. En daar breidt het verwonderlijke schouwspel van den Kaieteur zich in al zijn majesteit voor onze blikken uit. ☞ Over een rechthoekigen granieten rand van 400 voet breedte stort de bijna zeven meter diepe Potaro zijn zilverwitte wateren in zware koorden en breede gordijnen in de duizelingwekkende diepte van ongeveer 270 meter! Krachtige windvlagen, vergezeld van zware nevel- en stofregenwolken, doen eenigszins vermoeden welke gigantische krachten de ontzaglijke, woeste watermassa's opwekken, die, door niets onderbroken, de gapende diepte inschieten, uiteenspatten, rondwervelen, kolken tusschen de zware granietblokken in de kloof, welke vijf keer zoo hoog is als die der Niagara. Men voelt hier de vreeselijke, ongebreidelde energie, de ontembare kracht der natuur, en men aanschouwt een nergens ter wereld geëvenaarde combinatie van titanisch geweld en grenzenlooze schoonheid. Grimmig, onverzettelijk, staren de omringende zandsteen reuzen omlaag, zooals zij gedaan hebben in ongetelde eeuwen, naar dit tooneel van angstwekkende grootsheid. Kan dezen reus een beteren naam gegeven worden, dan dien van „De God der Wateren”,

zooals de Indianen hem noemen? ☞ Wij willen dit artikel niet beëindigen, alvorens nog iets medegedeeld te hebben over de natuur van Britsch Guiana's binnenland. ☞ Het aantal vogels is ontzaglijk groot. Te Georgetown al zal men terstond den vrijpostigen, zwavelgelen Kiskadee hooren, zoo genoemd omdat zijn roep veel weg heeft van „Qu'est ce qu'il dit?”, en den gier gracieus door de lucht zien cirkelen — om dan plotseling ergens op neer te schieten. In den Botanischen Tuin heeft men twee kunstmatige eilanden aangelegd, waarop niet minder dan 130 soorten vogels geïdentificeerd zijn. Tegen de schemering komen uit alle richtingen honderden vogels om hier ongestoord te overnachten: Zilverreigers, Blauwe en Fluweel-Tanagers, Grondduifjes, Gele Banaanvogels, Rijstvogeltjes, Lijsters enz. De honderden rivieren en beken krioelen van allerlei soorten eenden, van Flamingo's en de prachtige Scharlaken Ibissen. Zeldzamer zijn de Harpij-Arend en de sneeuw-witte Klokvogel, welks helder, verwonderlijk diep geluid door de zwijgende wijden van het woud weerklinkt als het plechtige luiden der klokken eener kathedraal. Verder zijn er de Toekan of Pepervreter met zijn grotesquen, enormen snavel en de bij avond uitvliegende nachtzwaluw. Volgens het British

Guiana Book is de Hoatsin of Canje-fazant de merkwaardigste vogel van het land. Tot zijn eigenaardigheden behoort het bezit van oogleden en een eigenaardige wijze van hurken. Een heel vreemd verschijnsel bij jonge Hoatsins zijn de vleugels, waarmee zij kruipen en met vrij aanzienlijke snelheid weten te klimmen. In de wouden leven ongeveer dertig verschillende soorten kolibri's en vele soorten pape-

gaaien, benevens drie soorten ara's, schitterend uitgedost in scharlaken met rood, blauw met goud en rood met goud. ☞ Groot wild, naar wat de Oude Wereld daaronder verstaat, treft men niet aan in Britsch Guiana. Van de katachtigen noem ik Jagoeer en Poema, Ocelot, Langstaart- en Tijgerkat. Hier en daar kan men aan een rustig beekje een Tapir zien en in het open land herten, terwijl de zoogdierfauna verder o.a. omvat Azara-vos, Neusbeertje, twee- en drieteenigen Luiard, Gordeldier, Miereneter en Opossum en wat de apen betreft o.a. Brul- en Spinapen. Ook wat reptielen betreft is Guiana rijk gesorteerd. Ik noem slechts Boa constrictor, Ratelslang, Kaaimannen en Boomkikvorschen. ☞ Dezelfde soortenrijkdom kenmerkt de flora. In de uitgestrekte maagdelijke wouden flonkeren allerlei orchideeën op boomen die de meest kostbare houtsoorten voortbrengen en een groote bron van inkomsten voor de kolonie vormen. Het „Groenhart-hout” is een der beste houtsoorten ter wereld, daar het alle aanvallen van paalvormen doorstaat, en behalve vroeger voor schepen nog veel gebruikt wordt voor werven, beschoeiingen enz.

WALTER SCOTT wilde op een wandeling een sixpence aan een bedelaar geven, maar vond geen klein geld en gaf den man toen een shilling met de woorden: „Hier vriend, heb je 'n shilling, maar denk er om, ik moet sixpence van je terug hebben”. ☞ „God zegene Uwe Genade”, zeide de bedelaar, „Hij moge U zoolang laten leven, tot ik U de sixpence betaald heb”.